

Л.М. ДОБРА, провідний фахівець, Закарпатська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»

А.В. ФАНДАЛЮК, к.с.-г.н., головний інженер-ґрунтознавець, Закарпатська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»

В.С. ПОЛІЧКО, головний фахівець, Закарпатська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»

Т.І. НАЛИВАЙКО, головний фахівець, Закарпатська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»

ҐРУНТОВІ РЕСУРСИ ЗАКАРПАТТЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН¹⁰

Вивчено динаміку показників родючості земельних угідь сільськогосподарського призначення за X тур (20011-2015 рр.) агрохімічного обстеження. За п'ять років досліджень рівень родючості ґрунтів децю покращився, особливо щодо вмісту гумусу, фосфору і калію. Встановлено, що із обстежених угідь, найбільше нараховується земель низької якості (35 %). Трохи менше виявлено ґрунтів середньої (28 %) і вдвоє менше від них – підвищеної якості (14 %). У середньому ґрунти області набирають 40 балів, що на межі між низькою і середньою родючістю.

Структура угідь, агрохімічний моніторинг, бази даних, родючість ґрунту, кислотність, гумус, азот, фосфор, калій.

Постановка проблеми. Земельний фонд України належить до найбагатших у Європі, що в поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами зумовлює потенційно високий рівень виробництва продукції рослинництва. Більше 70 % земель (42,7 млн. га) займають в Україні сільськогосподарські угіддя, серед яких 53,9 % – орні землі. На цьому тлі продуктивність агроценозів України у 2 – 3 рази поступається показникам Європейського Союзу [1, 2]. З погляду сучасних проблем природокористування, територіально-економічного розвитку та охорони навколишнього середовища, в першу чергу, впливає моніторинг земель, незалежно від форми власності на землю, цільового призначення та ефективності використання земельних угідь сільськогосподарського призначення.

Мета і завдання досліджень. Основною метою стало проведення агрохімічної паспортизації ґрунтів, яка в умовах впровадження продажу земель сільськогосподарського використання має набути великого державного значення. Еколого-агрохімічне обстеження земель розв'язує ряд проблем, пов'язаних з ґрунтово-агрохімічним моніторингом, а саме збереженням родючості ґрунтів, високоефективним застосуванням добрив, що в свою чергу впливає на підвищення продуктивності землеробства та збереження довкілля.

Матеріал і методика досліджень. Закарпатською філією ДУ «Держґрунтохорона» еколого-агрохімічне обстеження ґрунтів сільськогосподарського призначення проводилось у всіх районах області протягом 2011 – 2015 років. Всі заплановані дослідження проводили за методами, визначеними «Методикою проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення» [3]. При моніторинговому обстеженні проводився опис природних умов, рельєфу, ґрунтоутворюючі та підстилаючі породи та ін.

Результати досліджень. Не дивлячись на достатньо простору територію Закарпатської області (1275,3 тис. га) земельні ресурси досить обмежені і складають лише 36,8 %. Процеси реформування колективної системи господарювання, розпочатої в кінці 90-х років, призвели до зміцнення особистого підсобного сектору, формування селянських господарств і послаблення державних і суспільних форм господарювання. У результаті цього змінилось співвідношення площ с.-г. угідь на користь господарств населення, розмір землеволодіння яких на сьогодні у шість разів більший. На кінець 2015 року з усіх с.-г. угідь населенню належить 387,7 тис. га або 86 % і тільки 43.6 тис. га відведено сільськогосподарським підприємствам [4].

Найбільшу частку у сільському господарстві області займає рілля – близько половини від усіх типів сільськогосподарських угідь (рис. 1).

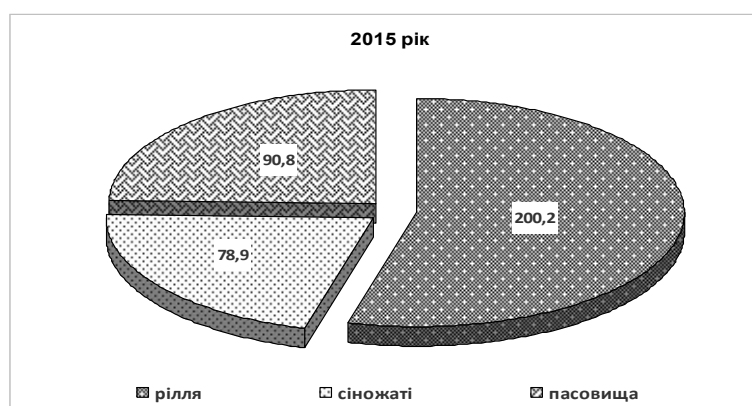

Рис. 1- Структура сільськогосподарських угідь Закарпатської області (2015 р.)

Аналізуючи структуру сільськогосподарських угідь по всіх категоріях господарств Закарпатської області, за останні п'ять років (2011 – 2015 рр.) спостерігається зменшення їх площ. Так, у порівнянні з 2011 роком протягом 2015 року площа сіножатей зменшилась на 15,9 тис. га, а пасовищ на 39,7 тис. га. Зменшення площ у низинних районах області, в основному, відбувається за рахунок вилучення сільськогосподарських угідь, частково із-за зміни русел річок Тиса, Боржава, Латориця і Уж та змиву ними горизонтів.

У передгірських та гірських районах – за рахунок непридатності ґрунтів для ведення сільськогосподарського виробництва, із-за активізації ерозійних процесів, зсувів родючого шару ґрунту, заростання чагарниками та дрібноліссям. У всіх зонах області значні площі земель відводяться під забудову.

Достовірна та повна інформація про стан ґрунту – тип, вміст поживних речовин, вологість, забрудненість, тощо є важливим елементом при вирішенні питань ефективного використання наявного земельного фонду, управління родючістю ґрунтів та охороною довкілля. Розвиток комп'ютерних і геоінформаційних технологій створив передумови для їх широкого застосування у процесі агроекологічного моніторингу. Автоматизована система управління комп'ютерними базами даних з узагальнення результатів агрохімічного моніторингу дозволяє зберігати у пам'яті комп'ютера всю інформацію про стан родючості ґрунтів за всі тури обстежень.

Протягом X туру у Закарпатській області всього було обстежено 238,61 тис. га сільськогосподарських угідь. У базу даних були занесені результати аналізів агрохімічної паспортизації на різних просторових рівнях, де зроблено 293682 записів по 13-ти районах області. Отримані показники були занесені по 11990 полях, які входять до складу 421 господарств і сільських рад. Результати аналізів заносились по кожному полю, з яких виводились середньозважені показники. Створювались бази даних у розрізі сільськогосподарських угідь за реакцією ґрунтового розчину, забезпеченістю гумусом, та макро- і мікроелементами на рівні господарств, районів та області, а також площа, агрохімічні та еколого-агрохімічні показники по агровиробничим групам ґрунтів.

За результатами агрохімічного обстеження, проведеного у десятому турі кислотність ґрунтового розчину по області дещо покращилась – від середньокислої до слабокислої реакції. Середньозважений показник pH_{KCl} у X турі становить 5,16, що відповідає слабкислій реакції ґрунтового розчину, проти 5,03 у попередньому турі (табл. 1).

**Динаміка змін показників родючості ґрунту між ІХ та Х турами
обстеження**

Тур обсте- ження	Роки обсте- ження	Площа обстеження, тис. га	рНсол,	Гумус, %	Вміст, мг/кг		
					N	P ₂ O ₅	K ₂ O
ІХ	2006- 2010	267,71	5,03	2,48	86,5	65,9	98,2
Х	2011- 2015	238,61	5,16	2,56	79,9	81,5	116,5

Кількість гумусу у ґрунті є одним із основних факторів, які визначають рівень родючості і урожайності сільськогосподарських культур. Проблема гумусу для ґрунтів Закарпаття надзвичайно важлива, так як велика кількість опадів (більше 1000 мм на рік) сприяє його вимиванню, особливо на схилових землях. Провівши аналіз результатів досліджень за Х тур можна відмітити, що ґрунти області, в основному, середньозабезпечені гумусом. Показник знаходиться у межах від 2,21 % до 4,01 %. У ґрунтах Великоберезнянського, Міжгірського та Свалявського районів – вміст гумусу підвищений, показник якого коливається у межах від 3,12 % до 3,48 %, а у ґрунтах Воловецького району показник гумусу високий – 4,01 %. Загалом по області середньозважений показник гумусу за Х тур становить 2,56 % (див. табл.1).

Аналізуючи стан ґрунтів області, обстежених у Х турі агрохімічної паспортизації, відносно азоту, встановлено, що забезпеченість сполуками, які легко гідролізуються ще більше погіршилась. В цілому по області, даний показник залишився у межах дуже низького забезпечення (79,9 мг/кг), що свідчить про зростаючу нестачу цього елемента у ґрунтах області. Однак, у гірських районах, де краща забезпеченість органічними добривами (Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський і Перечинський райони), забезпеченість азотом перейшла із дуже низького до низького забезпечення.

Нашими дослідженнями виявлено, що у ґрунтах Закарпатської області помітно збільшився вміст рухомого фосфору. Так, досліджувані ґрунти Берегівського та Рахівського районів мають підвищений рівень фосфору – понад 108 мг/кг. Найгірше забезпечені рухомим фосфором ґрунти Міжгірського району, де його вміст на низькому рівні – 40,6 мг/кг. Середньозважений вміст рухомого фосфору загалом по області склав 81,5 мг/кг ґрунту, що відповідає середній забезпеченості (див. табл.1).

Калійний режим ґрунтів в цілому по області протягом десятого туру покращився. Середньозважений показник вмісту калію становить 116,5 мг/кг

ґрунту (див. табл. 1). За результатами досліджень у Великоберезнянському Свалявському, Тячівському та Хустському районах відзначено підвищення його вмісту з низького до середнього рівня забезпечення. Помітно зросли середньозважені показники на рівні підвищеного забезпечення у Берегівському (150,0 мг/кг ґрунту), Виноградівському (120,7 мг/кг ґрунту),

Мукачівському (122,5 мг/кг ґрунту), Перечинському (121,7 мг/кг ґрунту), та Ужгородському районах (131,4 мг/кг ґрунту). Залишився на рівні середнього забезпечення середньозважений вміст обмінного калію в Іршавському та Хустському районах (100,2 мг/кг, 84,7 мг/кг ґрунту відповідно), а у Міжгірському районі вміст рухомого калію зменшився, однак залишився у межах низького забезпечення (68,5 мг/кг ґрунту).

Отже, аналізуючи стан сільськогосподарських угідь області за 2011 – 2015 роки обстеження, слід відмітити, що рівень родючості ґрунтів дещо покращився, особливо щодо вмісту гумусу, фосфору і калію. Агрохімічний аналіз дає змогу зробити якісну оцінку ґрунтів, виразивши її в еколого-агрохімічних балах. За результатами агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення встановлено, що із обстежених угідь, найбільше нараховується земель низької якості (31 – 40 балів, 7 клас), таких у Закарпатті 35 %. Трохи менше виявлено ґрунтів середньої (28 %, 6 клас) і вдвоє менше від них – підвищеної якості (14 %, V клас). Ще майже 20 відсотків земель виявлено з дуже низькою якістю. У середньому ґрунти області набирають 40 балів, що на межі між низькою і середньою родючістю.

Висновки. Використання земель області при будь-яких агро-економічних умовах та формі власності, базується на результатах агрохімічного обстеження ґрунту, але при продажі сільськогосподарської продукції не враховується. Зменшення розораності земель і захист їх від негативних процесів, обґрунтовування та упорядкування землі залежно від цільового призначення на місцевому рівні, відповідно кожної зони Закарпаття, несе ресурсозберігаючий та відтворюваний характер ґрунтів області. Змістом і соціально-економічним завданням нинішньої земельної реформи є відродження дбайливого і повновладного господаря на землі.

Бібліографічний список

1. Європейська економічна комісія. Огляд результативності природоохоронної діяльності. – ООН: Нью-Йорк і Женева. 2000. – 232с.
2. Земельний фонд України. Види основних земельних угідь та економічної діяльності станом на 01.01.2015 р. /Інтернет ресурс Держгеокадастру.
3. Методика проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення. [За ред. Яцука І.П., Балюка С.А.] – К.: - 2013. – 103 с.
4. Статистичний щорічник Закарпаття за 2015/ [за ред. Г.Д. Гриник] – Ужгород. 2016. – 479 с.

Одержано редколегією 24.02.2017 р.

**Л.М. ДОБРА, А.В. ФАНДАЛЮК, В.С. ПОЛИЧКО,
Т.И. НАЛИВАЙКО**

**ПОЧВЕННЫЕ РЕСУРСЫ ЗАКАРПАТЬЯ В УСЛОВИЯХ
РЕФОРМИРОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Изучена динамика показателей плодородия земельных угодий сельскохозяйственного назначения за X тур агрохимического обследования. За пять лет исследований уровень плодородия почв несколько улучшился, особенно относительно содержания гумуса, фосфора и калия. Установлено, что из обследованных угодий, больше всего насчитывается земель низкого качества (35 %). Немного меньше выявлено почв средней (28 %) и вдвое меньше от них - повышенного качества (14 %). В среднем почвы области набирают 40 баллов, что на границе между низким и средним плодородием.

L. DOBRA , A. FANDALIUK V. POLICHKO, T. NALIVAJKO

**THE USE OF THE LANDED RESOURCES OF AGRICULTURE AND
MAINTAINANCE OF THEIR FERTILITY IS IN TRANSCARPATHIA
AREA**

The dynamics of indexes of fertility of the landed lands of the agricultural setting is studied after X tour of agrochemical inspection. For five years of researches the level of fertility of soils some became better, especially in relation to content of humus, phosphorus and potassium. It is set that from the inspected lands, most counted earth of subzero quality (35 %%). It is a bit less than educed soils of middle (28 %%) and twice less than from them - an increase quality (14 %%). In middle soils of area collect 40 points, that on a limit between subzero and middle fertility.